

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ

УДК 336.11

ПОДАЛЬШЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ КАПІТАЛУ, ЙОГО ВИДІВ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Черемісова Т.А. к.е.н., доцент кафедри “Обліку та аудиту”
Інститут підприємництва «Стратегія», м. Жовті Води

В статье раскрывается экономическое содержание категории «капитал» в деятельности предприятия и приводится классификация его видов.

The article reveals the economic content of a category «capital» in activity of enterprise and gives new classification of its kinds.

Успіх будь-якого суб'єкта господарювання, незалежно від форми власності та виду діяльності багато в чому залежить від правильного вибору джерел формування, напрямків розподілу й використання капіталу, що знаходиться у розпорядженні підприємства. Отже, розуміння змісту і специфічних особливостей капіталу, його адекватного відображення в методичних рекомендаціях і практичних рішеннях є дуже важливим. Ще Декарт підкреслював, що точне визначення значення слів може позбавити людство від половини його оман.

Дослідженню економічної сутності категорії «капітал» приділяло увагу багато вчених-економістів, проте на сьогоднішній день і в чисельних закордонних публікаціях, і у вітчизняних подаються суперечливі тлумачення самого поняття «капітал» [1-11]. Практично відсутні напрацювання щодо визначення капіталу підприємства та його основних характеристик. Немає порівняння таких важливих економічних категорій як «капітал» і «фінанси» з точки зору функціональної ролі у діяльності підприємства. Усе це зумовило необхідність подальшого дослідження цього питання та його актуальність.

Метою статті є узагальнення та систематизація існуючих теоретичних положень щодо визначення економічної сутності капіталу і його видів, викладення власного розуміння окремих аспектів цього питання з урахуванням функціональної ролі капіталу у діяльності підприємства.

Насамперед, треба з'ясувати у чому ж полягає економічна сутність капіталу, які його основні характеристики, функції й форми. Тільки повне пізнання економічної сутності категорії капіталу, дозволить максимально ефективно використовувати його у фінансовому менеджменті.

Термін «капітал» походить від латинського «Capitalis», що означає основний, головний.

Економічна сутність капіталу з часом доповнюється та отримує новий зміст. Зміст і роль його в теорії й практиці трактується науковцями по-різному (табл. 1).

Таблиця 1

Різноманіття трактувань терміну „капітал” авторами-науковцями

Автор(и)	Визначення капіталу
1	2
І. Фішер	«Капітал – це сукупність виробничих відносин капіталістичного способу виробництва, за яких засоби праці, певні матеріальні блага, гроші, об'єкти інтелектуальної власності та різні види цінних паперів, тощо є знаряддям експлуатації, привласнення частини чужої неоплаченої праці» [1, с. 719].
Дж. Кейнс	«Капітал – це запас багатства у певний час, здатність багатства і власності приносити їх власнику постійний дохід у вигляді «потоків послуг» [1, с. 719].
Дж. Хікс	«Капітал – це сукупність товарів виробничого призначення» [1, с. 719].
П. Хейне	«Капітал – це виготовлені засоби виробництва або блага які можна використовувати для виробництва майбутніх благ» [1, с. 719].
К. Маркс	«Капітал – суспільне, належне певній суспільно-історичній інформації виробниче відношення, яке втілене в речі й надає їй специфічного суспільного характеру» [1, с. 720].

1	2
Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, Є. Б. Стародубцева	«Капітал – це все, що здатне приносити дохід або ресурси, створені людьми для виробництва товарів і послуг» [2, с. 141].
А. Н. Азріліян	«Капітал – це загальна вартість активів якої-небудь особи за вирахуванням її зобов'язань» [3, с. 341].
І.Т. Балабанов, О.В. Гончарук, Н.А. Савінська	«Капітал – це гроші, що залишилися у населення після сплати податків та товарів та послуг, і пущені в оборот з метою отримання прибутку» [4, с. 24-25].
А.В. Бусигін	«Капітал – це виявлення вартості тих дій, які мають бути здійснені для створення необхідних умов при виробництві товару, продукту, послуги, що виступають у якості основної ділової ідеї» [5, с. 123].
В.Г. Белоліпецький	«Капітал – це частина фінансових ресурсів, задіяних фірмою в оборот, і доходи, що вони приносять від цього обороту. У цьому розумінні капітал виступає як перетворена форма фінансових ресурсів» [6, с. 64].
В. Селезнєв	«Капітал – є взаємозростаючою вартістю, яка виступає у вигляді певної суми грошей, що витрачаються на засоби виробництва, і на заробітну плату робітникам, а потім при продажі виготовленого товару знову перетворюються на гроші, але вже в більшій кількості» [7, с. 29].
І.А. Бланк	«Капітал – це накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів і реальних капітальних товарів, такий, що залучається його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і виробництва з метою отримання доходу» [8, с. 12]. «Капітал підприємства характеризує загальну вартість коштів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів» [9, с. 500].
П. Самуельсон	«Капітал – це капітальні блага, що виробляються самою економічною системою для того, щоб застосувати їх як фактори виробництва для подальшого виготовлення споживчих і інших товарів» [10, с. 281].
Н.В. Колчіна, Г.Б. Поляк, Л.П. Павлова	«Капітал – вартість, що пускається в оборот для отримання прибутку» [11, с. 397].

Отже, різні джерела дають неоднозначні визначення терміну «капітал», крім того вони не завжди повні, інколи обмежені (див. табл. 1), але усі вони доповнюють один одного. Одна група визначень фіксує чисто фінансову сторону, інша – натуральну. Залежно від мети використання фінансових ресурсів можна розглядати капітал і як стосунки. Кожне трактування має право на існування, оскільки враховує певні особливості прояву цієї багатогранної економічної категорії та соціально-економічні умови, що склалися у суспільстві.

У тих випадках коли, капітал забезпечує здійснення господарської діяльності він набуває нового об'єктивного значення. На нашу думку, в економічному сенсі *капітал підприємства* – це матеріальна основа фінансово-економічних та виробничо-господарських відносин, що виникають у наслідок здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання будь-якої форми власності.

У цьому розумінні економічної категорії капітал не втрачає своєї значущості як в практичному використанні, так і теоретичному його осмисленні, оскільки неможливо отримувати прибуток від підприємницької діяльності без первісного вкладення капіталу.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, слід відзначити такі його *основні характеристики*:

- Капітал підприємства є основним фактором виробництва;
- Капітал є базою створення та подальшого розвитку підприємства;
- Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, для здійснення господарської діяльності;
- Капітал – первинне, а діяльність – вторинне;
- Капітал – це благо, ефективне використання якого дозволяє примножити майбутні блага;
- Капітал – вартість що приносить дохід;
- Капітал підприємства – це грошові, матеріальні, нематеріальні активи і людські ресурси;

- Капітал є головним джерелом формування добробуту його власників, як в поточному, так і в перспективному періоді;
- Капітал є головним вимірником ринкової вартості підприємства;
- Розмір капіталу підприємства та його динаміка характеризує рівень ефективності господарської діяльності;

Визначені характеристики вказують на вагоме значення капіталу у виробничо-господарській діяльності підприємств.

Результати систематизації можливих видів капіталу за основними класифікаційними ознаками зведено в табл. 2.

Таблиця 2

Класифікація видів капіталу

Класифікаційні ознаки	Види капіталу
1	2
За джерелами формування	- Ø власний капітал (належить підприємству на правах власності) - Ø залучений капітал (не належить підприємству, але знаходиться у його розпорядженні тимчасово на безоплатній основі) - Ø позиковий капітал (не належить підприємству, підлягає поверненню із сплатою відсотків)
За формою надходження у процесі кругообігу	- Ø грошовий капітал (у грошовій формі) - Ø виробничий капітал (інвестований у виробничі активи) - Ø товарний капітал (у товарній формі)
За характером використання у господарчому процесі	- Ø працюючий капітал (приймає участь у формуванні доходів) - Ø непрацюючий («мертвий») капітал (не приймає участь формуванні доходів)
У залежності від джерел походження коштів	- Ø національний (вітчизняний) капітал - Ø іноземний капітал
За метою використання	- Ø інвестиційний капітал (використовується з метою збільшення підприємницьких можливостей) - Ø інноваційний капітал (використовується з метою реалізації інноваційного проекту)
По формам інвестування	- Ø фінансовий капітал (у грошовій формі) - Ø матеріальний капітал (інвестований у матеріальні активи) - Ø нематеріальний капітал (інвестований у нематеріальні активи)
За випуском та сплатою	- Ø номінальний (оголошений) капітал (встановлена засновниками в установчих документах сумарна вартість акцій компанії, що випускаються) - Ø виpuщений капітал (частина номінального капіталу, на суму якої випущено акції для розподілу між акціонерами) - Ø оплачений капітал (частина випущеного капіталу, що оплачена акціонерами за придбані акції) - Ø неоплачений капітал (частина випущеного капіталу, що не сплачена акціонерами за придбані акції)
За формою власності	- Ø приватний (індивідуальний) капітал (належить приватній особі) - Ø державний капітал (належить державі) - Ø корпоративний (акціонерний) капітал (утворюється на основі акціонерної форми власності) - Ø спільний капітал (утворюється на основі спільної форми власності) - Ø пайовий капітал (належить партнерським підприємствам)
За відповідністю правовим нормам функціонування	- Ø легальний капітал (контролюється суспільством і органами державного управління) - Ø нелегальний («тіньовий») капітал (не контролюється суспільством і органами державного управління)

1	2
За характером використання власниками	Ø споживаний («що проїдається») капітал (з часом втрачає функції капіталу) Ø накопичуваний (реінвестований) капітал (з часом забезпечує приріст)
За способом перенесення вартості	Ø основний капітал (переносить свою вартість на виготовлену продукцію поступово) Ø оборотний капітал (цілком переносить свою вартість на виготовлену продукцію)

Розглянута вище класифікація, що враховує особливості функціонування капіталу підприємства дозволяє більш раціонально управляти ефективністю його формування і використання.

Економічна сутність капіталу підприємства буде не повною без порівняння його з такою економічною категорією як «фінанси». Якщо фінанси – це система економічних відносин, завдяки яким здійснюються формування, розподіл і використання грошових фондів підприємства, то капітал підприємства – це матеріальна основа цих відносин.

Отже, на основі проведених досліджень узагальнено основні характеристики «капіталу підприємства» та сформульовано визначення, що об'єктивно відображає первинну роль капіталу у діяльності підприємства: *капітал підприємства* – це матеріальна основа фінансово-економічних та виробничо-господарських відносин, що виникають у наслідок здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання будь-якої форми власності.

Вивчення та систематизація класифікаційних ознак капіталу, запропонованих іншими авторами-науковцями, дозволило розробити класифікацію видів капіталу та ввести нову класифікаційну ознаку „за метою використання”, яка надає можливість розмежовувати поняття „інноваційний капітал” та „інвестиційний капітал” (див. табл. 2).

Економічну сутність капіталу підприємства доповнено порівнянням з не менш важливою категорією фінансів: на відміну від фінансів підприємств, що характеризують економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням грошових фондів підприємства, капітал підприємства прямо пов'язаний з матеріальним забезпеченням цих відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т 1. Редкол. і С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 864 с.
2. Райзберг Б.А., Лозовський Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА – М, 1996. – с. 141.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна – 5-е изд. доп. и перераб. – М.: институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
4. Балабанов И.Т., Гончарук О.В., Савинская Н.А. «Деньги и финансовые институты» Уч. Пособие, Санкт-Петербург, 2002. – 224 с.
5. Бусыгин А.В. «Предпринимательство», учебник 3-е издание – М.: Дело, 2001. – 640 с.
6. Белолипецкий В.Г. «Финансы фирмы» Курс лекций / Под ред. И.П. Мерзлякова – М.: ИНФРА-М, 1998. – 298 с.
7. Селезнёв В. «Основы рыночной экономики Украины» учебное пособие, 2-е пособие, доп. и перераб. – К.: А.С.К., 2002. – 656 с.
8. Бланк И.А. «Управление использованием капитала» – К.: Эльга, 2002. – 656 с.
9. Бланк И.А. «Управление прибылью» – К: Ника-Центр, 1998. – 544 с.
10. Самуэльсон П., Экономика: Учебник в сокр., перевод с англ. – Севастополь, изд. «Ахтиар», 1995. – 384 с.
11. Финансы предприятий: Учебник / Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк, Л.П. Павлова и др. Под редакцией проф. Н.В.Колчинной – М.: ЮНИТИ, 2000 – 413 с.